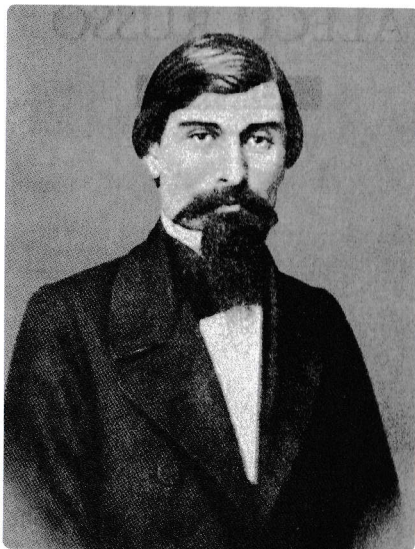

1819-1859

A Russo.

ALECU RUSSO

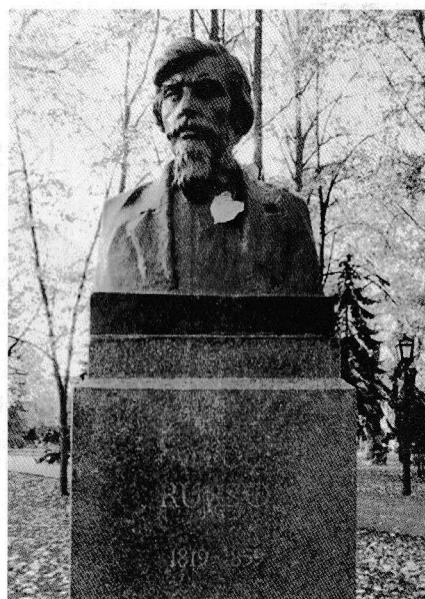
OPERE

Ediție îngrijită, studiu introductiv, tabel cronologic,
note și comentarii de Teodor VÂRGOLICI

Știința

Biserica Bărboi din Iași, în curtea căreia a fost înmormântat A. Russo

Bustul scriitorului instalat pe Aleea clasicilor din Chișinău în anul 1957

CUPRINS

Alecu Russo (Teodor Vărgolici)	5
<i>Tabel cronologic</i> (T. V.)	19
<i>Notă asupra ediției</i> (T. V.)	31

MEMORII ȘI SCRIERI ISTORICE

Piatra Teiului	33
Iași și locuitorii lui în 1840	54
Studii naționale	77
[Palatul lui Duca-Vodă]	81
Amintiri	84
Studie moldovană	103
Holera	112
Soveja	118
Decebal și Ștefan cel Mare	141

SCRIERI DE CRITICĂ LITERARĂ

Critica criticii	143
Cugetări	147
[Poetul Dăscălescu]	194
Mihai Cuciureanu	195
[Contra latinizanților ardeleni]	196
Poezia populară	200

SCRIERI POETICE

Stânca Corbului	207
Cântarea României	210

Cugetări scrise în închisoarea de la Cluj	227
Alte cugetări	231
[Dezrobirea ȝiganilor]	232
[Despre „Steaua Dunării”]	236
[Ofițeri francezi în Moldova]	238
Scrisori	240
I. [Scrisoare adresată lui Vasile Alecsandri]	240
II. [Scrisoare către N. Bălcescu]	241
III. [Bilet din închisoarea de la Cluj către Vasile Alecsandri]... ..	242
IV. [Bilet din închisoarea de la Cluj către prietenii din Iași]	243
V. [Protest către Consiliul de război din Cluj]	243
VI. [Protest către comisarul guvernului din Cluj]	244

ADDENDA

O scriere atribuită lui Alecu Russo: <i>Groază. Ultimul haiduc român</i>	245
NOTE ȘI COMENTARII	253
ICONOGRAFIE	275

zența masivă a formelor graiului moldovenesc cu toate particularitățile limbii vorbite, fie în variante de cuvinte dialectale (*răsipire, vârf, doftor, ghibace* ș.a.), fie în variante de cuvinte cu particularități specifice unei anumite zone (*narav, raposat, talhar, ominesc, cântic, adivâr, omineșc, moldovinește, giudecată, gios, agiutor, agiuns, giupâneasă* ș.a.), fie în variante de cuvinte cu reminiscențe din vechea ortografie (*dizmeardă, dizleagă, inimei, bisericei, închinăciunei, pornirei, boieriul, bucătariul, feliul* ș.a.). Toate acestea își au explicația în conceptul lingvistic pe care-l împărtășea și-l apăra scriitorul în disputele și polemicele filologice ale timpului. A. Russo vedea unitatea și accesibilitatea limbii doar printr-o strânsă legătură cu limba populară. Am procedat la aducerea în corespundere cu normele limbii literare doar în cazul unor cuvinte de tipul: *sivilisație, caos, respândit, resufla* ș.a.

Ediția este însoțită de o secțiune de note și comentarii la textele incluse, în care cititorul va găsi, pe lângă datele de istorie literară, și o serie de explicații sau note asupra unor cuvinte, expresii, evenimente, personalități etc. prezente în textele scriitorului, marcate cu cifre arabe. Unele dintre acestea aparțin chiar scriitorului și de aceea poartă între paranteze următoarea specificare: (Nota lui A. Russo). Ultima secțiune a ediției e cea de iconografie, care va familiariza cititorul interesat cu imagini ale unor documente de epocă: pagini din manuscrisele lui Alecu Russo, frontispiciile unor publicații literare și culturale, la care a colaborat, portretele unor confracți de condei și militanți ai mișcării de la 1848 ș.a.

T. V.

MEMORII ȘI SCRIERI ISTORICE

PIATRA TEIULUI

Legendă

Fragment dintr-o călătorie în munții Moldovei

I

Mulți dintre compatrioții noștri s-au dus, se duc și se vor duce poate în străinătate. Călătoria e un lucru frumos și bun, care ne dezvăluie, cu mult mai bine decât cărțile, viața intimă a civilizațiilor. Puțini sunt cari să nu fi măsurat geometricește lungimea Praterului¹, de la cea din urmă casă de pe Jägerzeile până la rotondă, care, oricât de încăpăținat le-ar fi fost tactul lor muzical, să nu fi simțit fără voie piciorul lui drept bătând măsura, pe când ascultau pe Wasser-glaus, pe-o frumoasă lună plină, unul din acele dulci valsuri ale lui Lanner ori Strauss, care leagănă într-o ușoară somnie bătrâna și molatica Vienă.

Foarte mulți dintre tinerii noștri, întorși la căminul părintesc, vorbesc despre întâmplările pe care Italia le-a sămănat în calea lor, și amintirile acestea sunt ca o palidă răsrângere a parfumului frumosului ei soare. Care dintre noi n-are la îndărmână o anecdotă auzită la Paris, o aventură la Viena, o lovitură de stilet la Veneția, un ceas de dragoste la Florența și o plimbare în golful Neapolului, în voia unei vele latine, care se leagănă capricios la lumina miilor de facile a voluptoasei cetăți, scânteind ca stele atârinate de

bolta cerească, electricizat de o mândră napolitană cu iubirea arzătoare, ca un siroco din țara ei, cu ochii aruncând flăcări, adese tot așa de grozave ca ale Vezuviului. Apoi un drum printre sfărâmurile și bucățile împrăstiate ale columnelor de marmoră, ale fântânilor secate și arcurilor de triumf din întristata Romă! Cine nu și-a muiat mâna, plecat pe marginea luntrii, în limpedea undă a frumosului Leman², cel cu contururi gingașe, ca gâtul unei lebede, cu vile răcoroase și vesele pe țărmurile-i fericite, a celui frumos Leman care slujește de oglindă Muntelui Alb, ca unei bătrâne cochete, mare și poetic prin el însuși și mai mare de când, în entuziasmu-i de poet, Voltaire zicea: „Lacul meu e întâiul!” Cine n-a trecut printre însemnările-i de călătorie efectul soarelui în cascada de la Giessbach, cine n-a admirat și n-a descris un asfințit de soare pe Rhighi, cine n-a simțit nimicnia omenirii și micimea omului în fața uriașilor Alpi cu piscuri de nea, cu brăul de verdeață întunecoasă, ca un simbol de nelămurit?

Mai mult, noi, oameni fericți, abia răsăriți la față pământului, ne-am dus să ne plimbăm trândăvia ori nefericirile până și prin pădurile feciorelnice ale Lumii-Nouă; și după ce am străbătut o parte a lumii; după ce am grămădit nume de orașe și atâtea poziții geografice, numai țara noastră nu ne-o cunoaștem, țara noastră care, după gazeta zilei, ar fi măsurând 500 de mile pătrate. De ce oare? Ca moldovan ce mă aflu și pentru amorul meu propriu, n-aș vrea să fiu și eu cuprins în dezlegarea problemei puse...

S-ar putea oare să fie ceva așa de nedrept și să spuie ori să creadă că Moldova ar fi un ținut de stepă, în care soarele se trudește în zări fără sfârșit, în care verdeața slabă și pălită te întristează? Nu, Moldova cuprinde tot felul de vederi, vesele, întunecoase, câmpenești, îmbogățite de podoabele naturii. Mai are apoi un caracter nelămurit de suavă melancolie, ca parfumul unei flori delicate. Are un nu știu ce primitiv în prietenia colinelor ei, care te fac să-ți uiți viața cu necazurile-i de fiecare clipă și te adorm într-o blândă și mută admirare. Visare a sufletului, care-ți adoarme durerea subț un văl de uitare, găsești pe costișele-i singuratice, în fânațurile-i deșerte, în pădurile acelea care nu cântă decât pentru ele; din toate izvorăște parcă o cântare sublimă de păreri de rău și de resemnare, de amară milă, apoi de zâmbet și mai amar încă! În tăcerea câmpiilor ei simțești poezia unui bocet, apoi lacrimile întristate și neconținute ale aceluia care singur se plânge pe sine; parcă vezi pe un om cum moare și-și întoarce ochii topiți către soarele vesel pentru alții, dar palid și fără raze pentru dânsul. Parcă vezi în icoanele ce te înconjoară stângerea tinereții, melancolia unei luciri slabe pe un lac liniștit. Stăruiește în natura aceasta singuratică o simțire adâncă de descurajare, o veșnică vorbire cu sine însăși a unei păreri de rău, a unei dureri, apoi o privire sfioasă, în ceața zării, către viitor! Simțești parcă în

bocetul înăbușit și fără conținere zvâcniri de nădejde, prăpăstii de îndoială, melodioase cânturi de slavă, o poezie fără nume, care te pătrunde, pe care o respiri cu aerul, dar care n-ar putea fi talmăcită în nicio limbă omească – ceea ce marele poet³ a numit „voci interioare”, sfătuind între ele, vorbindu-și o limbă necunoscută, față de care limba noastră omenească nu-i decât o palidă copie.

Amintirile istorice, legendele castelelor, care sunt farmecul călătoriilor în Elveția, de pildă, unde sunt? Nu lipsesc nici acestea: sapă urmele răspândite ici-acolo și o să ai a scutura pulberea de pe vreo cetate romană; o să găsești săgeata unui arc dacic, ori frântura unei săbii a lui Traian, un turn, un pod, câteva lespezi cu vechile lor inscripții latine, singurele anale pe care ni le-au lăsat vremurile de odinioară; amintiri mari și simple, ca și natura care te înconjoară, tăcute, cu gândirea gravă, singuratice și împrăstiate în furtuna tulburărilor care au frământat biata noastră patrie. Vei găsi locuri sfințite de oasele străbunilor ori de vitejiile lor. Fă-ți un drum din gândurile tale, ori aruncă în trecere o privire de admirație înlăcrimată spre Neamț, lasă altă lacrimă în locul acela cu nume poetic, care se cheamă Valea Albă, pe unde rătăcesc umbrele războinicilor lui Ștefan!

Ce-mi pasă mie, moldovan ruginit, de scenele voastre din Italia, de serile voastre pariziene, de amintirile voastre din străinătate, de fantomele voastre nemțești, de *comediile voastre imitate și de povestirile voastre traduse și adaptate!* Zugrăviți-mi, mai curând, o icoană din țară, povestiți-mi o scenă de la noi, pipărată ori plină de poezie, o mică scenă improvizată, căci bunul și răul, simplul și emfaticul, adevărul și ridicolul se întâlnesc la fiecare pas. O să găsiți în nevinovatele credințe populare oricâtă fantezie voiți, iar în năravurile amestecate ale claselor de sus stofă destulă. Și în loc să-mi plimbați prin Iași un personaj de-al lui Balzac, care s-ar îneca în glodul de la noi, dați mai bine eroului vostru o giubea largă, un anieru din vremurile cele vechi și bune, în vorbire o lăudăroșie naivă, în felul de a se purta o asprime firească, și puneți în juru-i viața orientală alcătuită din despotism casnic și din trai patriarhal. Apoi pe un divan, ori în căruță de poștă, ori în rădvan⁴, dacă-i dă mâna, faceți-l pe acest moldovan să lucreze, faceți-l să se miște prin țara lui. Imitația necugetată ne strică mintea și inima, și încet-încet va ruina și patriotismul, – dacă este patriotism! Imitația, care ne face să disprețuim ce e național și pământul nostru, ne încarcă creierul de idei cu neputință de pus în legătură cu lucrurile vieții zilnice.

Dacă din întâmplare ar cădea în Iași o broșură tipărită la Paris, ori chiar la Cernăuți, intitulată: *Un drum prin Moldova, Călătorie în Moldova, Schiță*, ori altceva, în care autorul ar spune cam acestea într-o frază lungă și sfârșitoare: „Într-un ținut neștiut al Europei, ori necunoscut bine, am găsit

un popor bun și naiv încă, poetic în tradițiile lui de obârșie, poetic chiar în sălbatica-i neștiință, un popor cu bun-simț, din care ai putea să faci tot ce vrei, impresionabil, locuind o țară pe care destinul a înfrumusețat-o și a îmbogățit-o; e o comoară măreață de tablouri nouă acest popor, această țară, în care oamenii sunt azi ca și-n ziua în care natura a sfârmat tiparul în care i-a creat, această țară cu împetritarea raselor ei deosebite, cu dialectele ei, cu îmbrăcămintea și obiceiurile ei...” – atunci, ca deșteptați dintr-un vis, am găsi și țara noastră vrednică de ceva!

Eu cel care vorbesc acum și *critic*, și eu multă vreme am petrecut, nu *criticând* această țară, dar necunoscând-o. Câteodată cugetam privind cu ocheanul în zări de pe dealul Copoului: „Aș vrea să fiu lângă stânca aceea uriașă, înroșită de cele din urmă luciri ale soarelui, pe care o văd în depărtări, atârănând parcă din cer...”, dar n-aveam decât o dorință nedeslușită, așa cum îți vine câteodată în mijlocul leneviei care țese viața noastră ieșană și care-i face farmecul.

II

Și iată că într-o zi las din nevoie zgomotele nedeslușite ale orașului nostru, zumzuind ca un stup gata de roit, desfășurându-și strălucirea, glodul, gunoaiile și luxul, jidovii murdari și pretențiile ridicule, și părăsind rohatca⁵ și îndreptând din surghiunul meu un rămas bun acestui târg, pe care-l iubesc și-l urăsc, văzând cum se șterge în zare cea din urmă clopotniță, încercam o simțire ciudată, nu de părere de rău, nu de plăcere, dar de una și de alta, amestecate cu curiozitatea și cu râvna fantastică de a merge înainte și în același timp dorind să știu și ce fac prietenii mei cei buni, adică mai curând dorind să fiu de față nevăzut la viața aceea de liniștită tulburare, să bag de seamă la toate mișcărilor acelei vieți de mici nimicuri, de prefăcătorii mărunte, de mici cancanuri și vorbe rele, de taine mărunte, care se șoptesc la ureche și pe care târgul întreg le știe, de toate lucrurile mici care alcătuiesc temeiurile îndeletnicirilor și plăcerilor capitalei noastre.

Și-ntr-adevăr că nimic din toate acestea nu găseam în dacul spătos care sta călare ca o stană pe calul lui; numai brațele i le vedeam mișcându-se, iar țiptătu-i sălbatic nu sămăna deloc cu glasurile eleganților noștri.

Vă rog să mă iertați deocamdată de toate cugetările, observațiile și tablourile, căci și-așa mi-i destul de greu să-mi păstrez cumpăna în gingașa căruță în care mă aflu. La fiecare hop stau gata să călătoresc în aer: e foarte plăcut. Până la Piatra surugiul m-a răsturnat numai de două ori. Am făcut adânci studii mineralogice și nemărginit progres în psihologia oamenilor.

4 septembrie. Am venit foarte repede, și-i de mirare când te gândești la caii care fac slujba. Iată-mă la Piatra, ori mai curând deasupra Pietrei.

Iată cele dintâi căsuțe care stau atârinate pitoresc pe coastele Chetricicăi, ca niște capre. – Oprește, dacule, – nu știi tu că adierea aceasta de viață care suflă de la munte a uscat lacrimile copilăriei mele, a dezmiertat visurile mele de tânăr și mă găsește iar, după lungă despărțire, tânăr îmbătrânit, cu fruntea brăzdată, cu inima sfărâmată, dezamăgit! Cât de repede trec zilele iluziilor! Cât de frumoase erau visurile mele și gingașe, ca și tresăririle acelea ușoare pe care le stârnea piatra mea pe undele Ronului! Lasă-mă să răsufli! O, te recunosc, adiere dulce! Cât de bine îmi umpli pieptul! De pe ce piscuri ai cules miresmele tale? Suflă, haide, joacă-te în părul meu, răcorește-mi fruntea înfierbântată. Te salut – ca pe un credincios prieten pe care-l socoteam pierdut, ca pe o amintire a zilelor frumoase, care a venit să-mi zâmbească! E multă, multă vreme de când nu ne-am văzut!

7 septembrie. O plimbare pe podul de pe Bistrița. Am fugit din groapa aceasta rău mirositoare care se cheamă Piatra. Să răsufliam aici. Da, Bistrița limpede și măreață vine și-și sfarmă valurile de stâlpii podului, aducând cu ea aerul răcoros al munților. Soarele în asfințit se joacă cu undele. Iată-l cum le sucește ca pe niște solzi, iată-l într-un snop de raze lăsându-se la vale, și de câte ori valul bate țărmlul, parcă rămâne o rază la mal. Între munții care o strâng, apa lunecă sub o plută ușoară, pe care o cârmuiește un copil, repetându-și refrenul, modulat, ca și plângerea pitulice, enigmă dureroasă de îndoială și de nădejde, de prelungă tristețe, blând, trăgănat, pe care munteanul îl suieră de când începe să rostească cuvântul de mamă! Întunecată și îmbrăcată cu brazi bătrâni, cu coastele brăzdate de râpe, care se prefac la topirea zăpezilor în suvoaie mânioase, rostogolindu-se cu tunete, și trezind în fuga lor nebună ecourile, se prelungește la stânga lanțul Cernegurei, numită așa fel în limba figurată a țării pentru că culmea ei cea mai înaltă stă aproape totdeauna învăluită de aburi; din dreapta, între Cozla și Chetricica, care par două străji puse de pază orașului încă din copilăria lumii, se desfășoară Piatra. Încet-încet zgomotele tac; numai clipotele undelor, pe care vântul întărit le bate de țărml, se mai aud și vuietele necunoscute ce străbat noaptea și înfioară pe ciobanii care se cheamă și-și răspund de pe munți.

Itinerar. Piatra, care a răpit Neamțului prerogativa de a fi capitală, deși, prin vechimea lui, acest târg ar avea dreptul întâietății, are însemnătate prin comerțul ei mai ales. E șchela lemnurilor de construcție, care coboară din Carpați pe Bistrița; altfel e urât târg, neprietenos, murdar, rău clădit și plin de ovrei. Pentru un om obișnuit cu capitala, care n-ar avea ce face în Iași, o ședere de două-trei zile aici nu-i displace. Străinii cu vază sunt foarte bine primiți, sărbătoriți și, ciudat lucru, cinstiți. Femeilor din Piatra le-a mers vestea pentru frumusețea lor. Se pare că clima e prielnică dezvăluirii ei. Altfel, cu adevărat petreci numai în casa domnului prefect și a președintelui

tribunalului judiciar. Aici te găsești ca între cunoscuți și asta-ți face plăcere, căci la urma urmei te plictisești să tot râzi de ridicolele femeilor, de îmbrăcămintea lor de bal mascat, de pornirea lor în a maimuțări modele și traiul în mare și de obiceiul ce-l au de a râde de oamenii pe care nu-i cunosc. – Moravuri de provincie, prea plăcute de descris. – În Piatra grozav țin oamenii la etichetă. – Curiozități: Podul de pe Bistrița, proprietatea domnului general Lascescu. – Plimbare măreață. – Clopotnița și biserica Sfântului Ion, zidite de Ștefan, proteul⁶ popular al gloriei naționale. – Partide de plăcere la mănăstirea Bistrița, unde se vede mormântul ctitorului ei Alexandru cel Bun. Când mă aflu în Piatra, nu se vorbea încă de planul de a întemeia o fabrică de hârtie. Dorim domnului Asachi, pe care n-am cinstea să-l cunosc, izbândă pentru această patriotică operă.

Poezie. Deși până azi Piatra nu s-a prea deosebit în frumoasele arte, o zicătoare veche a ținutului place străinilor:

Bistriță, apă dulce,
Care bè nu se mai duce.

Avem de-a face cu poezie primitivă, în care nu mă pricep. Și într-adevăr, nu știu dacă înrâurirea apei ori primirea ce ți se face te leagă de Piatra. Piatra trebuie să rămâie în amintirile mele, căci aici am văzut din nou, am atins și am simțit munții.

11 septembrie. Aici intrăm în inima muntelui. La stânga nu se văd decât coastele acoperite de brazi, și piscuri ascuțite, cele de mai multe ori ascunse în nouri. La dreapta, pe țarm, unde e așternut drumul, muntele se abate către miazăzi și lasă slobodă câte-o bucată de pământ zgârcit, unde plugarul își samănă păpușoiul, inul și cânepa, singura bogăție a acestor ținuturi. La jumătate de leghe de Piatra, munții se lărgesc deodată și alcătuiesc o trecătoare pitorească, unde se vede faimoasa mănăstire Bistrița, care slujește de hagialâc⁷ și de petrecere pașnicilor localnici ai Pietrei. Nu departe de mănăstire, cele două lanțuri de munți se apropie încet-încet și nu lasă lângă locul numit Viișoara decât o trecătoare strâmtă, plină de stânci uriașe, prin care Bistrița își face loc vuind înăbușit. Aici avem de ales două drumuri: unul, trecând Bistrița. La stânga stă un monument veșnic al călătoriei pe care Măria Sa domnitorul a făcut-o în munți. Cu această împrejurare, din toate satele pe care le udă Bistrița au fost scoși oamenii la beilic⁸. Fără îndoială că au îndurat multe năcazuri oamenii, că fiecare bătaie de cazma a fost întovărășită de multe sudălmii, pe care moldovenii le au la îndemână cu prisosință; dar azi, când năcazurile au încetat, când (ceea ce de când lumea nu s-a văzut în aceste ținuturi) trăsurile și căruțele, de bine, de rău, pot umbla pe aici, sudălmile au făcut loc binecuvântărilor

și, mai ales, unui tract spornic. Viișoara e o crâsmă urâtă, așezată pe un dâmb oblu, la poalele căruia bat valuri fără hodină. Îi zice așa, pentru că odată un călugăr bătrân de la mănăstirea Bistriței a sădit aici un cârlig de viță, care a prins rădăcini și a rodit struguri – lucru nevăzut la Piatra și în munți. Din pricina vremii ori din lipsa de îngrijire, via s-a uscat, a pierit, însă locului aceluia i-a rămas numele și are să-i rămâie poate totdeauna.

Cărarea de coastă e largă tocmai cât poate pași calul. Încercam un fel de plăcere nețărmită, văzându-mă astfel deasupra prăpastiei, în fundul căreia se zbate Bistrița verzuie, acoperită de spumă. Ca o ultimă înfrumusețare a icoanei, natura, cu puternicu-i braț, a sămănat la fața apei stânci, care, ca Scylla și Carybda⁹ celor vechi, par că-și așteaptă prada. La fiecă opintire a calului îmi ziceam: un pas greșit acuma, și rămas bun lumii! rămas bun plăcerilor și prietenilor și petrecerilor, și balurilor iernii, care mi-s așa de dragi, când muzica te ametește, când te înăbuși în saloane, pe când afară ninge în fulgi mari și vântul biciuiește geamurile înghețate, când, ca într-o seră, parfumurile ți se urcă la cap; rămas bun, în sfârșit, acelor zâmbete femeiești, poate îndreptate altora, dar n-are a face – rămas bun observațiilor mele tăcute, care, urmând jocul înfățișării celor mai de seamă actori, vin să-și ia loc lângă atâtea altele, în portofoliul meu... Toate acestea mă vor despăgubi poate de truda călătoriei mele.

Fericire, bucurie, plăcere nu există decât prin contrast! Ce preț aş pune oare pe vana fericire pe care până azi n-o cunosc decât din nume, dacă într-adevăr m-aş folosi de ea? Numai durerea cunoaște bucuria; și cred că trebuie să fie tare nesărată o viață de plăceri neconținut înnoite. Astfel, după tulburarea fără voie, care mă cuprinsese trecând pe poteca Viișoarei, răsplata a fost în adevăr măreață. La dreapta, munții se depărtează din nou și fac loc unui tăpșan ud de câteva șuvițe de apă și închis de pădure amestecată. La stânga, un lanț de munți nalt și lung, de pe culmile căruia se zvârl suvoaie bolovănoase; sub noi, Bistrița mugind întruna rostogolește valuri spumoase pe sub podul umblător, legănându-l; apoi, zguduită deodată, apare în cotitura unei stânci o plută, pe care stă un băietanaș cu mâna pe cărmă. În urmă caravana care se înșiră spre potecă, cu călătorii cei mai leneși ori cei mai fricoși călări, cu alții trăgându-și calul de căpăstru și alții, în sfârșit, mai cu cap, cu cozile cailor în mână, lăsându-se târați, spre a fi scutiți de truda urcușului. Ar fi de făcut o descripție întreagă.

Când am trecut întâia oară prin aceste locuri, era o vreme cumplită; ai fi zis că-i haosul; o ploaie cu găleata, glod, ceață de nu se vedea om pe om; toată natura, azi așa de verde și frumoasă, nu era atunci decât o pânză nelămurită. Se auzeau zgomotând fioros valurile tulburate ale Bistriței. Vântul șuiera prin codri și, din vreme în vreme, răcnetul unui plutaș trăgând

la mal se ridica deasupra glasului vijeliei cu o izbucnire sălbatică. Ceea ce se povestește despre Bistrița în ceasurile-i rele te cutremură: poduri, case, mori, vite, copaci străvechi, totul rupe și duce; și când vin zilele de liniște, țărmurile sunt acoperite de sfărâmături, de plute, de stânci uriașe, de trupuri zdrobite de plutași!..

Poteca Vișoarei dă pe-un plai sterp, presărat cu câțiva rari mesteceni și câteva colibe; drumul dosit de o ridicătură dă deodată la un izvor, adăpostit sub un cerdac. Sus, deasupra unei icoane grosolane a Fecioarei, stau scrise patru stihuri, care n-au alt merit decât că sunt poezie de ocazie: întemeietorul, un călugăr, pofteste pe drumeți să-și potolească setea și să se roage pentru sufletul lui.

De aici drumul urcat la o mare înălțime deasupra Bistriței se strecoară prin păduri de frasini, care ascund vederea, până ce deodată se luminează la coborâșul repede care se cheamă *Scăricica*.

Aici vederea e fără pereche. Poteca e strânsă la dreapta de o coastă repede încununată de un mănunchi de copaci, la stânga de o prăpastie oablă, în fundul căreia mugesc undele albastrii ale râului, în față, munții, aburind parcă, înalță văzduhul și soarele, care răzbate prin brădeturile culmilor, arginteză spuma valurilor. O poezie nespusă stăpânește priveliștea aceasta. Albastrul întunecat al munților, șuvoaiele, care saltă în arcuri din coastele lor, se desfac cu putere deasupra unui șes larg și înverzit, liniștit și zămbitor, cu nenumărate ogoare de popușoi, care-și leagănă spicele în voia vântului ușor. O plută singuratică trece repede; o întovărășește ecoul care răspunde cântecului plutașului. În fundul zării, departe, sprijinită parcă pe vârful Chetricicăi, scânteiază pentru cea din urmă oară crucea argintată a clopotniței Sfântului Ion, și dincolo, în față, târgul oprit întâi de un piept, desfăcut dintr-un brâu lung de munți, care se abat în partea dimpotrivă, se întinde pe șesul larg, în fundul căruia se zăresc cele dintâi case ale Pângăraților, iar mai aproape, dincoace de Bistrița, se vede satul Vaduri. Poteca strâmtă a fost deseori teatrul unor tragice catastrofe, și numai de puțină vreme s-a hotărât stăpânirea să așeze un parmaclac în lungul prăpastiei.

Înșelat de întunerice, un negustor tânăr, care se ducea în munți, plecând târziu din Piatra, căzu în groapa adâncă ce se vede la marginea drumului și care mănâncă din zi în zi din potecă; steaua lui cea bună l-a apărât: a căzut pe moale de sus, de la o înălțime de zece metri, pe o surpătură proaspătă de năsiși.

Faimoase sunt locurile acestea și prin tâlhării, și-ntr-adevăr că ar fi greu să se găsească un loc mai potrivit pentru asemenea meserie.

Scăricica își merită numele pentru iuțea povârnișului, pentru îngustimea ei și pentru prăpăstiile care o înconjoară. De puțină vreme a fost deschis un drum. Poteca veche n-o pot compara decât cu cărarea de pe Filia care coboară de pe Montouvert¹⁰ la izvoarele Arveronului¹¹; dar nici comparația asta nu poate da ideea; oricât de repede ar fi Filia, ea totuși ocolește coastele muntelui, pe când aici cărarea dă de-a dreptul pe un repezuș de prund și năsip, care-ți fug de sub picioare. Așa încât... dacă vreodată am știut în adevăr ce-i ameteala... apoi am știut atunci când suiam Scăricica. De la poalele Scăricicăi, udate de un pârâu limpede și rece ca gheața, care lasă între pietre un mâl negru, în care scânteiază firișoare de argint, începi a merge fără nicio trudă, urmând un drum împotriva cursului Bistriței. Aici îți iai rămas bun pe o bucată de vreme de la Arva moldovenească¹², care vine din dreapta, dintr-o strâmtoare, îi întorci spatele și intri în Pângărați, așezat într-o vale, pe unde curge zgometând ușor pârâul repede care dă numele satului.

Pângărații nu-ți înfățișază nimic deosebit, afară de mănăstirea pitorească, așezată pe coasta unui povârniș repede. Înconjurată de frasini bătrâni, mănăstirea avea înfățișarea unei cetăți. Pângărații e și întâiul popas, de aici până la Piatra sunt două ceasuri bune de drum.

Aici începi a te simți cu adevărat în munți. Poteca pietroasă începe să fie tot mai grea. Munții se apropie, brazii își scutură mireasma rășinoasă, vulturi bat stâncile cu aripile lor, și caravana înainteză tăcută. Totul se schimbă – oamenii, vorba, portul și obiceiurile.

La jumătate de ceas, după ce treci de sat, ajungi în fața Grohotișului, pisc prăpăstios pe care trebuie să-l treci. Îndată ne coborâm de pe cai și începem un urcuș anevoios pe un pământ fugar, în care picioarele se încurcă în glod și pietre. Mai adaogă înfățișarea întunecoasă a împrejurimilor, urme de surpări, adâncituri aspre. Este alt drum, al domnitorului, primprejurul muntelui, dar trebuiesc șase ceasuri încheiate ca să se poată sui până în vârf un car cu șase boi, așa încât cei călări se folosesc mai bucuroși de potecă.

III

Am auzit deseori oameni comparând Carpații noștri cu munții Svițerei, deși cei care spuneau asta n-au văzut niciodată, nici măcar în vis, frumoasa Elveție. Eu ce să spun? Într-adevăr munții noștri sunt frumoși, măreți, arătând mii de vederi pitorești, dar singuratic, care-ți plac numai dacă ești într-adevăr îndrăgostit de așa ceva, și acoperite de vălul acela nebuloz de melancolie, care alcătuiește deosebirea peisagiilor noastre, vederi, dar nu tablouri largi, puncte, când strânse și încadrate parcă anume, când desfășurându-se în depărtare cu pășunile lor grase, așa cum natura le-a sămănat în Elveția. Este și măreție și sublim în culmile care se înalță